

Skład gatunkowy i pochodzenie zaobrączkowanych mew *Laridae* obserwowanych w okolicach Konina

Tomasz Iciek, Magdalena Zagalska-Neubauer

Abstrakt. W latach 2001–2004 prowadzono obserwacje mew na składowiskach odpadów w okolicach Konina. Obserwacje miały na celu rozpoznanie składu gatunkowego oraz pochodzenia mew w okresie przelotu i zimowania. Pochodzenie mew określano na podstawie odczytanych obrączek. Stwierdzono 8 gatunków mew: srebrzystą *Larus argentatus*, białogłową *L. cachinnans*, romańską *L. michahellis*, śmieszkę *Chroicocephalus ridibundus*, siwą *L. canus*, czarnogłową *L. melanocephalus*, żółtonogą *L. fuscus* i siodłą *L. marinus*. Dokonano 2937 odczytań obrączek stalowych i kolorowych dla 1066 różnych osobników. Ptaki pochodziły z 19 krajów. Większość odczytań (92,5%) stanowiły obrączki mew z kompleksu mewy srebrzystej. Drugim pod względem liczby odczytań gatunkiem była śmieszka (6,4%), natomiast odczytania dla mew siwych i żółtonogich stanowiły łącznie 1%.

Species composition and origin of ringed gulls *Laridae* observed in the vicinity of Konin. Abstract. In 2001–2004, observations of gulls on rubbish dumps near Konin were carried out. The aim of our work was to analyse ring recoveries and identify the species composition and origin of migrating and wintering gulls, during migration and wintering period. The origin of gulls was determined on the basis of rings. Eight species of gulls were recorded: Herring Gull *Larus argentatus*, Caspian Gull *L. cachinnans*, Yellow-legged Gull *L. michahellis*, Black-headed Gull *Chroicocephalus ridibundus*, Mew Gull *L. canus*, Mediterranean Gull *L. melanocephalus*, Lesser Black-backed Gull *L. fuscus* and Great Black-backed Gull *L. marinus*. A total of 2937 metal and colour rings of 1066 different individuals were recorded. Observed birds originated from 19 countries. The highest number of rings was detected for Herring Gull (92.5%) were of rings attached to gulls of the Herring Gull (*argentatus*) complex. The second species, as regards the number of recoveries, was Black-headed Gull (6.4%), whereas ring recoveries for Mew and Lesser Black-backed Gulls comprised 1% in total.

Celem niniejszej pracy było poznanie składu gatunkowego oraz pochodzenia mew koncentrujących się w okresie przelotu i zimowania w okolicach Konina. Mewy obserwowano na składowiskach odpadów. Duże wysypiska śmieci są doskonałą bazą pokarmową dla wielu gatunków ptaków. Z odpadów pochodzenia antropogenicznego korzystają głównie mewy *Laridae* i krukowate *Corvidae*. Ptaki obecne są na wysypiskach w ciągu całego roku, jednakże największe ich skupienia obserwowane są w czasie przelotów i zimą. Na wysypiskach zwykle niewielka odległość dzieląca obserwatora od żerujących czy odpoczywających ptaków, stwarza dobre warunki do obserwacji. Cennych informacji dostarczają obserwacje mew z obrączkami. Odczytanie obrączki, w szczególności mewy obrączkowanej na lęgowisku, pozwala określić dyspersję ptaków z terenów lęgowych oraz trasy ich migracji.

Na śródlądziu Polski w okresie przelotów i zimowania do licznie obserwowanych gatunków należą: mewa srebrzysta *Larus argentatus*, białogłowa *L. cachinnans*, śmieszka *Chroicocephalus ridibundus* i mewa siwa *L. canus*. Znacznie rzadziej na śródlądziu stwierdzone są mewy: romańska *L. michahellis*, czarnogłowa *L. melanocephalus*, żółtonoga *L. fuscus* i siodła *L. marinus*, a do wyjątkowych należą obserwacje takich gatunków jak mewa blada *L. hyperboreus* czy orlica *L. ichthyæetus*.

Mewa srebrzysta, zasiedlająca Europę północną, jest nielicznym gatunkiem lęgowym na wybrzeżu i w północnej części Polski. Obserwowanemu wzrostowi liczebności populacji lęgowej trwającemu od połowy lat 1970., towarzyszył wzrost liczby ptaków przelotnych w całym kraju. Tym samym na śródlądziu, od połowy lat 1980., obserwuje się zimowanie większej liczby mew (Tomiałojc 1990, Tomiałojc & Stawarczyk 2003, Zagalska-Neubauer 2004). W Polsce obserwowane są również mewy białogłowe z basenu Morza Czarnego i mewy romańskie znad Morza Śródziemnego. Jednakże ze względu na trudności z rozpoznawaniem mew romańskich fenologia ich pojawów jest słabiej poznana. Mewa białogłowa w Polsce jest stosunkowo nielicznie lęgowa, głównie na południu kraju (Neubauer et al. 2006), a także regularnie i licznie zimuje na śródlądziu Polski (Faber & Neubauer 2001, Tomiałojc & Stawarczyk 2003, Wiehle & Neubauer 2010). Śmieszka do lat 1980. wykazywała wzrost populacji lęgowej, w latach prowadzenia obserwacji uznawana była za średnio liczny gatunek lęgowy o znacznych fluktuacjach liczebności (Tomiałojc & Stawarczyk 2003). Po roku 1980. generalnie notowano spadek liczebności śmieszki, jednak w ostatnim pięcioleciu obserwuje się dość stabilną liczebność tego gatunku (Chodkiewicz et al. 2012). W czasie przelotu jest dość liczna, szczególnie w marcu. Z kolei mewa siwa jest nielicznie lęgowa, głównie w dolinie Wisły. W czasie migracji obserwowana jest w całym kraju, w głębi kraju szczyt przelotu tego gatunku przypada na marzec. Mewa siwa i śmieszka na śródlądziu liczniejsze są w zimy łagodne (Dombrowski 1994, Tomiałojc & Stawarczyk 2003).

Teren badań

W okresie badań w okolicach Konina funkcjonowały dwa składowiska odpadów: „Konin” i „Goranin”. Od doliny Warty dzieliła je odległość 6 i 15 km, a w ich bezpośredniej bliskości znajduje się kompleks jezior konińskich. Jeziora te wykorzystywane są przez elektrownię Konin do chłodzenia turbin, przez co ich wody są podgrzewane i zwykle nie zamarzają w zimie. Wysypiska „Konin” i „Goranin” w linii prostej oddalone były od siebie o ok. 10 km.

Wysypisko „Konin” (52°13' N, 18°16' E) istnieje od roku 1986 i gromadzi odpady pochodzące z gminy Konin. Wysypisko otoczone jest terenami przemysłowymi (zabudowania elektrowni i ugory), sąsiaduje też bezpośrednio ze zbiornikiem wstępnego chłodzenia elektrowni Konin i kompleksem stawów rybnych. W niewielkiej odległości od wysypiska znajduje się Jezioro Pątnowskie. Powierzchnia czynna wysypiska „Konin”, tzn. powierzchnia, na której składowane były odpady w ciągu dnia i nie zasypywane bezpośrednio ziemią (tzw. kwatera), zajmowała w czasie badań powierzchnię około 15 ha. W latach 2001-2008 składowisko to zostało zmodernizowane, powstała sortownia odpadów i kompostownia.

Składowisko odpadów „Goranin” (52°22' N, 18°15' E) istniało w latach 1996-2006 i zostało utworzone w części odkrywki Pątnów. Wysypisko przyjmowało odpady z gminy Ślesin, ale też z Łodzi i Warszawy. Składowisko odpadów otoczone było przez tereny rekultywowane (przed lub po rekultywacji) i pola uprawne. Odpady gromadzone były w jednej części wyrobiska, natomiast w drugiej części wyrobiska utworzony został zbiornik wodny. Powierzchnia wysypiska zajmowała obszar 18 ha. Obecnie teren został zrekultywowany.

Materiał i metody

Materiał do niniejszej pracy stanowią odczytania obrączek metalowych i plastikowych dokonane w sezonach zimowych, od grudnia do marca 2001-2004 (tab. 1). Odczyty pochodzące z obydwu wysypisk rozpatrywano łącznie. W roku 2004 ostatnie obserwacje miały miejsce 18.12. Obserwacje prowadzono zwykle od godzin porannych (8-9) do popołudniowych (15-16), z użyciem lunety 20-60x i lornetki 10x50. Do materiału włączono też

obserwacje pochodzące z miesięcy kwiecień–październik, kiedy prowadzono nieregularne, 2–4 godzinne kontrole wysypisk. Najczęściej w czasie jednego dnia prowadzono obserwacje na jednym z wysypisk, tylko niektóre kontrole prowadzono na obu składowiskach w tym samym dniu. W czasie kontroli notowano wszystkie gatunki mew korzystające z odpadów, jednakże nie prowadzono regularnych liczeń ptaków przebywających na wysypiskach. Celem prowadzonych kontroli było odczytywanie jak największej liczby obrączek i wykrywanie gatunków rzadko pojawiających się na śródlądziu.

Każde odczytanie pojedynczej obrączki traktowane jest jako osobne stwierdzenie ptaka (Klein 1994). Łącznie, dla wszystkich gatunków mew, wykonano 2937 odczytania w czasie 125 kontroli (tab. 1). Do analiz włączono jedynie pełne odczyty (88,6%). Pełen odczyt oznacza identyfikację wszystkich znaków na obrączce, co pozwala na jednoznaczną identyfikację ptaka. Dla większości mew srebrzystych, białogłowych i romańskich, dane obrączkowania zawierały informację o statusie w chwili obrączkowania, i tak: 84,4% ptaków zaobráczkowano jako pisklęta, 5,1% jako dorosłe ptaki na gniazdach, a 10,5% jako zdrowe, lotne ptaki w różnym wieku. Dla pozostałych gatunków mew status lęgowy nie został podany i w większości były to ptaki lotne. Jako pisklęta zaobráczkowanych było 25,8% śmieszek i tylko 1 mewa siwa. Analizę struktury wiekowej dla dużych mew z wybranych krajów przeprowadzono na podstawie otrzymanych wiadomości powrotnych. Wyróżniono ptaki w pierwszym roku (czyli w 1. szacie zimowej), młodociane (szata 2. i 3. zima) i dorosłe (szata ostateczna). Przynależność taksonomiczną mew ze śródlądzia Polski określono na podstawie danych obrączkowania. W przypadku mew obrączkowanych w kolonii lęgowej we Włocławku, możliwe było określenie gatunku na podstawie posiadanych danych biometrycznych (G. Neubauer, M. Zagalska-Neubauer, dane własne).

Z racji rzadkości ich występowania w Wielkopolsce, podczas każdej kontroli notowano wszystkie obserwowane osobniki mewy żółtonogiej, siodłatej i czarnogłowej z podziałem na wiek. Ich występowanie omówiono korzystając ze zgromadzonego w ten sposób materiału (liczba odczytań obrączek była w przypadku tych gatunków zbyt niska by dokonać charakterystyki ich występowania).

Tabela 1. Liczba kontroli w poszczególnych miesiącach i latach, w nawiasach podano łączną liczbę odczytań dla wszystkich gatunków mew

Table 1. Number of visits in subsequent months and years, the total number of recoveries for all gull species are given in brackets. (1) – month/year, (2) – number of visits (recovery rate)

Miesiąc /rok (1)	2000 N kontroli (N odczytań) (2)	2001 N kontroli (N odczytań)	2002 N kontroli (N odczytań)	2003 N kontroli (N odczytań)	2004 N kontroli (N odczytań)
I	–	4 (54)	4 (99)	10 (417)	4 (81)
II	2 (14)	6 (94)	8 (152)	12 (423)	10 (312)
III	–	6 (127)	6 (113)	7 (216)	7 (106)
IV	1 (2)	–	1 (4)	1 (4)	–
IX	–	1 (4)	–	–	2 (25)
X	–	–	–	1 (1)	2 (19)
XI	1 (2)	5 (57)	2 (51)	2 (2)	3 (35)
XII	–	3 (44)	11 (467)	1 (5)	1 (7)
suma	4 (18)	25 (380)	33 (886)	34 (1068)	29 (585)

Wyniki

Na wyspiskach stwierdzono łącznie 8 gatunków zaobrączkowanych mew: srebrzystą, białogłową, romańską, śmieszkę, siwą, czarnogłową, żółtonogą i siodłątą. Odczytania obrączek dotyczyły 6 z nich: mewy srebrzystej, białogłowej, romańskiej, śmieszki, mewy siwej i mewy żółtonogiej. Łącznie odczytano 2937 obrączek metalowych i kolorowych, z tego 2603 odczyty były pełne i pochodziły z 19 krajów: Belgii, Białorusi, Chorwacji, Czech, Danii, Estonii, Finlandii, Francji, Holandii, Litwy, Łotwy, Niemiec, Polski, Rosji, Słowacji, Szwecji, Ukrainy, Wielkiej Brytanii i Włoch. Większość, ok. 60% odczytań pełnych, wykonano dla ptaków oznakowanych kolorowymi obrączkami. Najwięcej odczytań wykonano dla mew z kompleksu mewy srebrzystej (92,5%). Drugim co do liczności odczytań gatunkiem była śmieszka (6,4%), natomiast odczytania dla mew siwych i żółtonogich stanowiły zaledwie 1%. Wśród analizowanych gatunków stwierdzono 1066 różnych osobników, z czego 90% stanowiły mewy z kompleksu mewy srebrzystej.

Na wyspiskach w okolicy Konina w miesiącach zimowych, regularnie obserwowano mewy siodłate i żółtonogie, natomiast stwierdzenia mewy czarnogłowej były wyjątkowe.

W czasie pojedynczej kontroli zwykle wykonywano kilkadziesiąt odczytów obrączek. Najwięcej odczytań (N=61) pochodzi z 19.12.2002.

Mewa srebrzysta *Larus argentatus*, białogłowa *Larus cachinnans* i romańska *Larus michahellis*

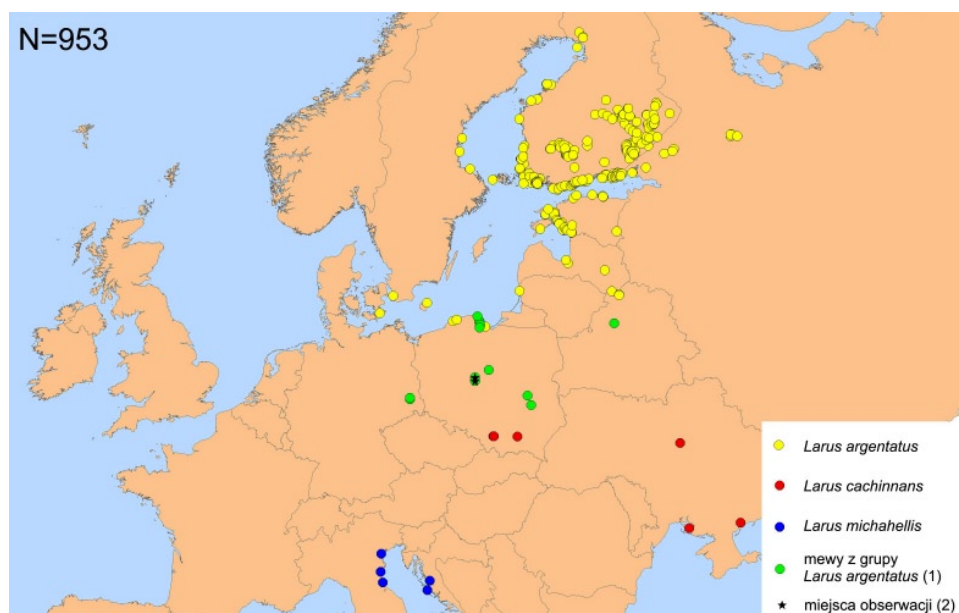
W czasie kontroli wykonano 2670 odczytań dużych mew z kompleksu mewy srebrzystej, przy czym 90% odczytań było pełnych. Na wyspiskach „Konin” i „Goranin” zanotowano 953 ptaki, w tym 439 z odczytanymi kolorowymi obrączkami i 514 z odczytanymi metalowymi obrączkami. Pochodzenie mew srebrzystych, białogłowych i romańskich oraz udział procentowy odczytań z poszczególnych krajów przedstawiono w tab. 2. i na ryc. 1. Stwierdzono 879 os. mewy srebrzystej, 63 os. mewy białogłowej i 12 os. mewy romańskiej.

Tabela 2. Liczba odczytań obrączek mew w zależności od kraju pochodzenia zaobrączkowanych osobników oraz ich statusu taksonomicznego na wyspiskach w okolicach Konina

Table 2. Recoveries rates of ringed gulls according to the country and their taxonomic status recorded on the rubbish dumps near Konin. (1) – country of origin, (2) – species, (3) – number of recoveries, (4) – total

Kraj pochodzenia (1)	Gatunek (2)	Liczba odczytanych obrączek (3)	% (4)
Finlandia	<i>Larus argentatus</i>	487	51,1
Estonia	<i>Larus argentatus</i>	179	18,8
Polska	<i>Larus argentatus</i> / <i>Larus cachinnans</i> / mewy z grupy <i>Larus argentatus</i>	176	18,5
Białoruś	<i>Larus argentatus</i> / <i>Larus cachinnans</i> / mewy z grupy <i>Larus argentatus</i>	36	3,8
Ukraina	<i>Larus cachinnans</i>	24	2,5
Rosja	<i>Larus argentatus</i>	18	1,9
Chorwacja	<i>Larus michahellis</i>	9	0,9
Łotwa	<i>Larus argentatus</i>	7	0,7
Niemcy	<i>Larus argentatus</i> / <i>Larus cachinnans</i> / mewy z grupy <i>Larus argentatus</i>	4	0,4

Kraj pochodzenia (1)	Gatunek (2)	Liczba odczytanych obrączek (3)	% (4)
Szwecja	<i>Larus argentatus</i>	4	0,4
Dania	<i>Larus argentatus</i>	3	0,3
Litwa	<i>Larus argentatus</i>	3	0,3
Włochy	<i>Larus michahellis</i>	3	0,3
Razem (4)		953	100

Ryc. 1. Pochodzenie mew z kompleksu mewy srebrzystej obserwowanych w okolicach Konina.
Fig. 1. Origin of gulls from the Herring Gull complex recorded near Konin. Observation localities are marked with asterisk. (1) - gulls from Herring Gull complex, (2) - observation localities

W miesiącach październik–marzec najliczniej stwierdzane były mewy srebrzyste pochodzące z Finlandii - zanotowano 487 różnych ptaków. Jednocześnie aż 49% odczytań stanowiły kolejne stwierdzenia tych samych ptaków. Najwyższą liczbę stwierdzeń w czasie poszczególnych kontroli wysypisk w kolejnych latach zanotowano dla dwóch ptaków – 55 odczytów i 32 odczyty. Osobniki te stwierdzane były od listopada do kwietnia w latach 2000–2004. W poszczególnych miesiącach przeważały stwierdzenia ptaków dorosłych, a ich udział wahał się nieznacznie (60–70%). Najwięcej ptaków niedorosłych stwierdzono w grudniu.

Liczne były odczytania mew srebrzystych pochodzących z Estonii, stwierdzono 179 różnych ptaków, w tym 175 z metalowymi obrączkami (tab. 2). Łącznie dla 150 osobników o znanym wieku 25% ptaków było w szacie 1. zima, 30% w szatach młodocianych i 45% osobników dorosłych. Dorosłe mewy srebrzyste, pochodzące z populacji estońskiej, licznie notowane były w styczniu i lutym, natomiast ptaki w 1. szacie zimowej relatywnie licznie stwierdzane były w grudniu i marcu.

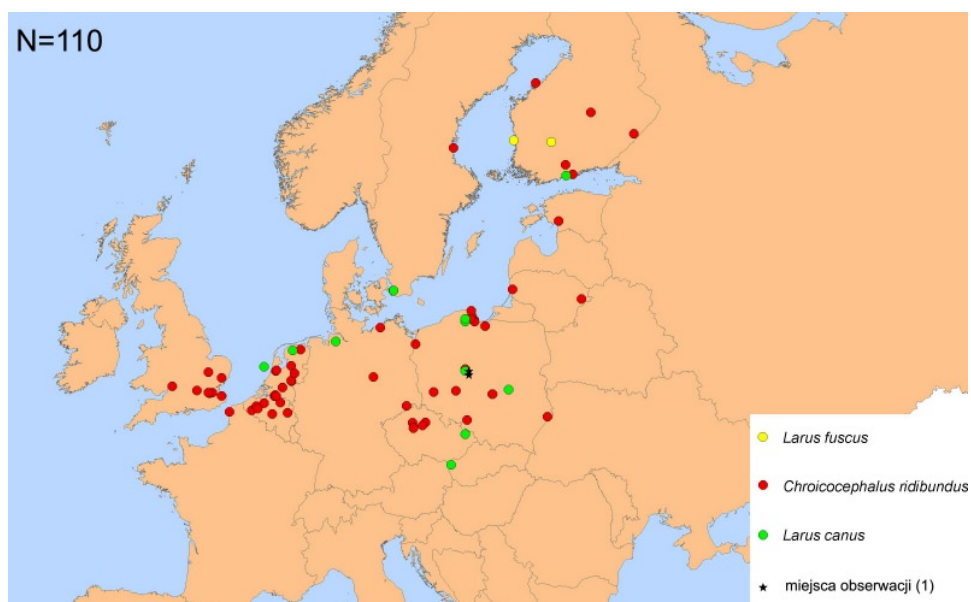
Znaczny udział odczytanych obrączek dotyczył ptaków z populacji polskiej (tab. 2). Zanotowano 176 różnych osobników. Z tego 22% ptaków zostało zaobrazkowane na wybrzeżu, przy czym ponad połowa jako pisklęta mewy srebrzystej (Gdynia, Ujście Wisły,

Ustka, jez. Gardno). Pozostałe osobniki znakowane były w okresie grudzień–marzec (N=22) i sierpień (N=3), a ich pochodzenie i przynależność gatunkowa nie są pewne. Najwięcej ptaków, tj. 60% zaobrazkowanych jako pisklęta lub jako dorosłe osobniki schwytane na gnieździe, pochodziło z oddalonej o około 50 km kolonii lęgowej mew we Włocławku. W kolonii tej gniazdują głównie mewy srebrzyste i białogłowe, tworząc również pary mieszane (Neubauer et al. 2006, 2009a). Przynależność taksonomiczną ustalono dla 35 ptaków z tej kolonii: 27 os. oznaczono jako mewy srebrzyste, 7 os. jako mewy białogłowe i 1 os. jako mewę romańską. Na omawianych wysypiskach stwierdzono też mewy białogłowe zaobrazkowane na południu Polski, stanowiły one około 8% osobników zaobrazkowanych w Polsce. Mewy pochodzące ze Środkowej Wisły w wiadomościach powrotnych określane były jako mieszańce mewy srebrzystej i białogłowej (*L. argentatus* × *L. cachinans*). Stwierdzono 3 osobniki z tej populacji, przy czym jeden osobnik notowany był regularnie (28 stwierżeń) od grudnia do lutego w latach 2001–2004.

Uwagę zwracają stosunkowo liczne odczytania ptaków pochodzących z kolonii lęgowych na Białorusi (tab. 2). Ptaki te obrączkowane były jako mewy srebrzyste, jednak wśród stwierdzonych 36 różnych osobników jednego ptaka oznaczono jako mewę białogłową.

Odczytania mew romańskich pochodzą z północnych wybrzeży Adriatyku (Włochy - 3 odczytania, Chorwacja - 16). Łącznie stwierdzono 12 różnych osobników, z czego 3 zaobrazkowano we Włoszech, a 9 w Chorwacji. Cztery ptaki z chorwackimi obrączkami stwierdzano kilkakrotnie w jednym sezonie. Jeden osobnik został stwierdzony dwukrotnie w dwóch sezonach: 20.09.2001 i 9.10.2004.

Populacja czarnomorska mew białogłowych z Ukrainy reprezentowana była przez 24 osobniki. Jeden z ptaków posiadał kolorową obrączkę, pozostałe tylko metalowe. Wśród tych osobników najwięcej ptaków w 1. szacie zimowej zanotowano w grudniu, natomiast ptaki dorosłe liczniej stwierdzane były w styczniu i lutym. Stwierdzono, że podczas kolejnych zim udział osobników w poszczególnych klasach wieku był zbliżony.

Ryc. 2. Pochodzenie mew żółtonogich *Larus fuscus*, siwych *L. canus* i śmieszek *Chroicocephalus ridibundus* obserwowanych w okolicach Konina

Fig. 2. Origin of Lesser Black-backed Gulls *Larus fuscus*, Mew Gulls *L. canus* and Black-headed Gulls *Chroicocephalus ridibundus* observed near Konin. (1) – observation localities

Śmieszka *Chroicocephalus ridibundus*

Z 228 odczytań pełnych było 167, w tym 153 stanowiły obrączki metalowe i 14 kolorowe. Śmieszki w większości przypadków obrączkowane były jako ptaki dorosłe, głównie na przelotach lub zimowiskach (ryc. 2). Z pośród 93 różnych ptaków najczęściej stwierdzonych było w marcu – 73,7% odczytań. Obrączkowane były w Polsce (N=25), Czechach (N=15), Belgii (N=14), Holandii (N=10), Anglii (N=10), Finlandii (N=6), Niemczech (N=4), Szwecji (N=3), Estonii (N=3), na Litwie (N=2) i we Francji (N=1). Z tego 22 osobniki z Polski, Finlandii, Litwy, Czech, Szwecji i Belgii były znakowane jako pisklęta, a pozostałe jako ptaki lotne w różnym wieku.

Mewa siwa *Larus canus*

Z 32 odczytań 21 było pełnych (20 obrączek metalowych i 1 kolorowa). Stwierdzono 12 różnych osobników. Większość odczytań przypadała na marzec (38,1%) i grudzień (33,3%). Ptaki były obrączkowane w Polsce (N=4), Czechach lub Słowacji (N=3), Holandii (N=2), Szwecji (N=1), Niemczech (N=1) i Finlandii (N=1). Wszystkie ptaki, z wyjątkiem dwóch (Finlandia i Polska), były obrączkowane poza terenami lęgowymi (ryc. 2).

Mewa siodłata *Larus marinus*

Jeden raz obserwowano ptaka z obrączką metalową, nie została jednak odczytana. W latach 2001–2004 gatunek stwierdzono 39 razy. Zanotowano łącznie 52 os., przy czym większość obserwacji dotyczyła ptaków dorosłych, a jedynie 25% os. było w szatach niedorosłych. Wśród osobników w szatach niedorosłych 6 os. było w 2. szacie zimowej, 4 os. w 1. szacie oraz 3 os. w 3. szacie. Większość obserwacji pochodzi z miesięcy styczeń–luty (N=30), pojedyncze z marca (N=1), listopada (N=1) i grudnia (N=5).

Mewa żółtonoga *Larus fuscus*

W latach 2000–2004 stwierdzona 62 razy, łącznie 89 osobników. Większość ptaków była dorosła (60,5%), natomiast wśród osobników niedorosłych najliczniej notowane były ptaki w 1. szacie zimowej (31,4%). Spośród obserwowanych ptaków 31 os. oznaczono jako podgatunek nominatywny *fuscus*, jednakże 26 os. (ptaki młodociane i dorosłe) miało wyraźnie jaśniejszy odcień płaszcza co wskazuje na jeden z podgatunków zachodnich (*intermedius* lub *graellsii*). Co do podgatunku nie przyporządkowano 31 osobników. Gatunek obserwowany był od września do kwietnia, jednak najczęściej obserwacji pochodzi z miesięcy listopad–grudzień (N=26) oraz luty (N=17). Dokonano 6 odczytań dla 5 osobników zaobrachkowanych w Finlandii (ryc. 2). Jeden z ptaków był dorosły i został stwierdzony w marcu, natomiast pozostałe ptaki - pierwszoroczne, notowane były od października do grudnia.

Mewa czarnogłowa *Larus melanocephalus*

Z roku 2003 pochodzi 6 obserwacji. Pierwsza obserwacja z dnia 30.01 oraz kolejne z okresu 10–15.02 dotyczą najprawdopodobniej tego samego osobnika w 1. szacie zimowej. Dnia 17.03.2004 obserwowano dorosłą mewę czarnogłową posiadającą metalową obrączkę (nie odczytana).

Dyskusja

Zimowanie mew srebrzystych, siwych i śmieszek jest stosunkowo nowym zjawiskiem na śródlądziu Polski. Dla tych trzech gatunków przełomowe wydają się być lata 1970., kiedy to zaczęto obserwować częściej, choć jeszcze niezbyt licznie, zwykle pojedyncze pta-

Fot. 1. Mewa srebrzysta *Larus argentatus* zaobrączkowana jako pisklę w Finlandii w roku 2001, kilkakrotnie widziana w okolicach Konina (fot. Grzegorz Neubauer) – *Herring Gull Larus argentatus ringed as a chick in Finland in 2001, observed several times near Konin*

ki z tych gatunków. Nielęgowe/zimujące mewy srebrzyste, mimo trendów wzrostowych od połowy lat 1970., liczniej zaczęły pojawiać się w Wielkopolsce dopiero od połowy lat 1980. (Tomiałojć 1990, Bednorz et al. 2000). Zdecydowany wzrost liczby obserwowanych mew srebrzystych nastąpił w latach 1990. (Bednorz et al. 2000, Zagalska-Neubauer 2004). Obecnie liczebność tych ptaków zimą i w czasie migracji sięga kilku-kilkunastu tysięcy osobników, czego przykładem może być noclegowisko na Jez. Gosławickim (styczeń 2004), gdzie wielkość stada oszacowano na około 10–12 tys. osobników, głównie dużych mew (Zagalska-Neubauer 2004, A. Buchheim, T. Iciek, G. Neubauer, M. Zagalska-Neubauer, dane niepubl.). Największe skupiska dużych mew w rejonie Konina notowane są głównie w okresie grudzień-luty, wyraźny spadek liczebności widoczny jest natomiast w marcu (Zagalska-Neubauer 2004). Dzięki zakrojonemu na szeroką skalę obrączkowaniu ptaków w wielu krajach odczytywanie obrączek ptaków korzystających z wysypisk dostarcza wielu istotnych informacji o trasach wędrówek czy zimowaniu poszczególnych gatunków.

W okresie listopad–marzec większość odczytanych mew srebrzystych pochodziła z krajów nadbałtyckich, głównie z Finlandii i Estonii. W tych krajach zaobrączkowano najwięcej ptaków (ponad 100 tys. w latach 1992–2002). Na Litwie zaobrączkowano stosunkowo niewiele mew (317 ptaków w latach 1993–2002). Na Łotwie obrączki kolorowe były zakładane, jednakże brak jest danych na temat liczby założonych obrączek kolorowych i metalowych. Nie ulega wątpliwości, że wykrywalność ptaków i możliwości odczytania kodów są większe w przypadku ptaków znakowanych obrączkami kolorowymi i tych populacji, które są obrączkowane masowo (Shedden et al. 1985, Neubauer et al. 2001). Dorosłe mewy srebrzyste znad Bałtyku wędrówkę na zimowiska kończą zwykle w listopadzie, natomiast wędrówkę na lęgowiska rozpoczynają w marcu (Cramp & Simmons 1983). Struktura wiekowa ptaków z najliczniej odczytywanej populacji fińskiej

wykazuje przewagę ptaków dorosłych. Sugeruje to powszechne zimowanie ptaków dorosłych z tej populacji w środkowej Polsce, gdzie żerują głównie na wysypiskach śmieci. Jednocześnie jest to odmienne zjawisko niż obserwowane na wysypiskach Torunia i Warszawy (Neubauer et al. 2001), gdzie większy udział (60%) stanowiły osobniki młodociane.

Północnoeuropejska mewa srebrzysta obrączkowana w Szwecji, Danii i Niemczech, mimo iż obrączkowanie w tych krajach jest prowadzone regularnie (Dania – 36,5 tys. obrączek, Niemcy – 6 tys. obrączek w latach 1992–2002), pojawiała się sporadycznie na wysypisku. Udział odczytań z ptaków pochodzących z tych krajów był podobny do udziału odczytań z wysypisk okolic Torunia i Warszawy (Neubauer et al. 2001). Ptaki z tych populacji lęgowych zimują w Europie wschodniej sporadycznie, przemieszczając się głównie na zachód i południowy–zachód od lęgowisk. Znacznie częściej notowane są np. w zachodniej Meklemburgii (Niemcy) (Klein 1994). Wśród odczytań ptaków polskich zwraca uwagę niższy ich udział w stosunku do udziału odczytań na wysypiskach Torunia i Warszawy. Okazuje się, że w okresie zimowym w okolicach Konina, udział ptaków polskich jest mniejszy o około 11–12%. Związane jest to prawdopodobnie z lokalizacją wysypisk Torunia i Warszawy nad rzeką Wisłą, która jest trasą wędrówek głównie ptaków dorosłych. Na wysypiskach „Konin” i „Goranin” częściej stwierdzane były ptaki pochodzące z kolonii lęgowej we Włocławku niż obrączkowane na wybrzeżu. Dobra baza pokarmowa w okresie zimowym, w pobliżu lęgowiska, może powodować pozostawanie tam niektórych osobników. Zagadnienie to również w aspekcie poszczególnych populacji i przemieszczania się ptaków pomiędzy wysypiskami, stanowi interesującą kwestię i wymaga bardziej kompleksowego zbadania. Niewątpliwie jednak, dostępność pokarmu jest jednym z najważniejszych czynników limitujących liczbę zimujących czy też lęgowych mew (Kihlman & Larson 1974, Kilpi & Öst 1998). Wcześniejsze opracowanie dotyczące przebywania i przemieszczania się mew pomiędzy wysypiskami, sugeruje znaczną rotację ptaków (Neubauer et al. 2001).

Na składowiskach odpadów Torunia i Warszawy udział odczytań dla ptaków z populacji białoruskiej jest bardzo niewielki (1%), natomiast w okolicach Konina (niniejsza praca) wynosi 3,7% (Neubauer et al. 2001). Przyczyn tego faktu można upatrywać w innej trasie migracji ptaków z tej populacji, przebiegającej być może głównie przez środkową i prawdopodobnie południową Polskę. Z tego względu, szczególnie wartościowe byłoby przeprowadzenie podobnych obserwacji na wysypiskach w południowej Polsce.

Mewy białogłowe obserwowane są na śródlądziu w ciągu całego roku (Neubauer et al. 2001, 2005, Faber & Neubauer 2001, Tomiałojć & Stawarczyk 2003, Wiehle & Neubauer 2010, Zagalska-Neubauer 2004, G. Neubauer, M. Zagalska-Neubauer, dane. niepubl.). Danych z okresu zimowania jest niewiele – dotychczas omówiono je dla środkowej Polski (Faber & Neubauer 2001, Neubauer et al. 2001, 2005) i Małopolski (Faber & Neubauer 2001, Wiehle & Neubauer 2010). Niewątpliwie liczniej zimuje w Polsce mewa białogłowa niż romańska, co potwierdzają obserwacje ptaków obrączkowanych (Neubauer et al. 2001).

Ogólny schemat pojawów tych taksonów na terenie Polski zakłada zwiększający się w kierunku południowym udział mewy białogłowej w stosunku do mewy srebrzystej (Faber & Neubauer 2001). Zgodnie z tym, udział odczytań dla tego taksonu w okolicach Konina był większy, niż na wysypiskach okolic Torunia czy Warszawy (Neubauer et al. 2001). Podobnie dane pochodzące z obserwacji wskazują, że w Koninie i Poznaniu udział mewy białogłowej był wyższy niż w Toruniu (Faber & Neubauer 2001). Niestety dla rejonu Warszawy brak odpowiednich danych do porównań. Jednocześnie ptaki stwierdzane zimą w większości były dorosłe lub prawie dorosłe. Jak dotychczas

sądzono, mewa białogłowa w Wielkopolsce pojawiała się sporadycznie, jednocześnie przytaczane stwierdzenia pozostają dyskusyjne ze względu na trudności identyfikacyjne (Bednorz et al. 2000, Zagalska-Neubauer 2004). Niniejsze dane dostarczają nowych i pewnych stwierdzeń mew białogłowych i romańskich dla regionu, dla początku 21. wieku. Ciekawym stwierdzeniem jest obserwacja młodej mewy romańskiej z sierpnia 1993, z tamy na zb. Jeziorsko, zaobrączkowanej we Włoszech (Janiszewski et al. 1998). Obserwacja ta była dokonana najbliżej naszego regionu i sugeruje możliwość pojawów mewy romańskiej również w Wielkopolsce na początku lat 1990.

Należy zauważyć, że część ptaków z kompleksu mewy srebrzystej może sprawiać spore problemy identyfikacyjne. Odnosi się to szczególnie do osobników pochodzących ze Środkowej Wisły, Włocławka, południowych Niemiec, Białorusi i Rosji. Problematyczne jest też określanie taksonu części ptaków z południowej Polski, zaobrączkowanych jako mewy białogłowe. Powodem tego jest przebiegająca przez teren Polski, Niemiec i Białorusi strefa hybrydyzacji pomiędzy mewą srebrzystą i białogłową (Neubauer et al. 2006, Yakovets 2006). Część osobników pochodząca z tej strefy wykazuje pośrednie cechy fenotypowe i nie można ich jednoznacznie zaklasyfikować co do gatunku. Podobnie, część ptaków z północno-zachodniej części Rosji wykazuje cechy obu gatunków oraz ich hybrydów (G. Neubauer & M. Zagalska-Neubauer, dane własne).

Szczyt przelotu śmieszki w Wielkopolsce obserwuje się w drugiej połowie marca i na początku kwietnia (Bednorz et al. 2000). Zimowanie tego gatunku jest zjawiskiem nowym i jeszcze w latach 1970. gatunek ten był nielicznie obserwowany. Znaczny wzrost liczby obserwowanych ptaków nastąpił w latach 1980. i 1990. (Bednorz et al. 2000). Informacje uzyskane na podstawie odczytań obrączek pozwalają stwierdzić, że ptaki pojawiające się w środkowej Polsce są migrantami. Największa liczba ptaków stwierdzona w marcu jest zbieżna z intensywnym wiosennym przelotem gatunku (Bednorz et al. 2000, Tomiałojć & Stawarczyk 2003). Śmieszki pojawiające się w tym okresie na wysypiskach w okolicach Konina lecą m. in. z zimowisk w Europie Zachodniej, nawet z tak odległych miejsc jak Wielka Brytania czy Holandia. W przypadku mewy siwej wzrost liczebności zimujących ptaków w Wielkopolsce przypada na koniec lat 1980. (Winięcki 1980, Bednorz et al. 2000). Odczytania obrączek dla mewy siwej pozwalają stwierdzić, że wysypiska śmieci w okolicach Konina leżą na trasie migracji ptaków z północy Europy (Szwecja, Polska), północnego-wschodu (Rosja), zachodu (Holandia) i południa Europy (Słowacja, Czechy). Obserwowane przemieszczenia mew siwych i śmieszek są zgodne z trasami migracji tych gatunków w Europie (Cramp & Simmons 1983, Malling Olsen & Larsson 2002). Uwagę zwraca fakt, że znaczna liczba osobników tych gatunków została zaobrączkowana poza terenami lęgowymi, jako zimujące ptaki dorosłe.

Mewa żółtonoga jest w kraju regularnie przelotna, częściej jednak obserwowana jest na wschód od Wisły. Na śródlądziu przelot jesienny obserwowany jest głównie w miesiącach wrzesień–październik (Tomiałojć & Stawarczyk 2003). Problematyczne w przypadku tego gatunku jest odróżnianie form *heuglini*, *graellsii* i *intermedius*, które notowane są regularnie - przykładem mogą być obserwacje pochodzące z Torunia, Goranina czy znad Zatoki Gdańskiej (Tomiałojć & Stawarczyk 2003, G. Neubauer, M. Zagalska-Neubauer, T. Iciek, dane własne). Warte uwagi są stwierdzenia zimowe tego gatunku, ostatnio regularne w kraju (Neubauer et al. 2009b) i stosunkowo liczne stwierdzenia mew o jasnych płaszcach. Ponadto należy zauważyć, że w Wielkopolsce (w dawnych granicach), w latach 1980–1996 obserwowano łącznie 128 osobników, podczas gdy jedynie w latach 2000–2004 na terenie badań zanotowano 89 osobników (Bednorz et al. 2000). Oznacza to, że mewa żółtonoga musiała być powszechnie przeoczana w regionie

- w latach 1980. i 1990. wysypiska śmieci właściwie nie były penetrowane - a regularne obserwacje w miejscach koncentracji mew umożliwiają uzyskanie właściwego obrazu jej występowania. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku mewy siodłatej. W latach 1987–1996 gatunek obserwowano 47 razy (66 os., Bednorz et al. 2000), podczas gdy obserwacje prowadzone na wysypisku śmieci w ciągu czterech lat pozwoliły stwierdzić mewę siodłą 39 razy (55 os.).

Do najrzadszych należą obserwacje mewy czarnogłowej. W Polsce jest skrajnie nielicznie lęgowa, choć od lat 1980. trwa kolonizacja dolin rzecznych. Przelot w całym kraju obserwowany jest od 2. połowy marca do 2. połowy października, głównie na zbiornikach wodnych (Tomiałoć & Stawarczyk 2003). W Wielkopolsce do niedawna mewa czarnogłowa należała do rzadkości, stwierdzona była zaledwie 14 razy (Komisja Faunistyczna 1996, 1997, Bednorz et al. 2000). Stwierdzenie tego gatunku korzystającego z wysypiska śmieci w okresie zimowym jest niewątpliwie warte odnotowania. Od roku 2004 mewa czarnogłowa jest regularnie lęgowa na oddalonym o 40 km od Konina zb. Przykona.

Z innych rzadkości pojawiających się na wysypisku stwierdzono 31.01.2002 mewę bładą *Larus hyperboreus* (Komisja Faunistyczna 2004). Gatunek ten zalatuje regularnie ale bardzo nielicznie na śródlądzie Polski (Tomiałoć & Stawarczyk 2003). Do rzadkości, należy również orlica *Larus ichtyaetus* obserwowana w październiku 2003 (Komisja Faunistyczna 2004). Zalatuje ona sporadycznie i stwierdzana jest głównie nad wodami śródlądowymi (Tomiałoć & Stawarczyk 2003), choć w ostatnich latach pojawia się częściej.

Pragniemy serdecznie podziękować wszystkim, którzy przekazali nam swoje odczyty, brali udział w wspólnych obserwacjach terenowych lub w inny sposób służyli pomocą. Byli to: Andreas Buchheim, Marcin Faber, Jerzy Grzybek, Tomasz Janiszewski, Tomasz Kaleta, Hannu Koskinen, Jörg Langenberg, Grzegorz Neubauer, Alfons Pennekamp, Visa Rauste i Aleksander Winiecki. Szczególne podziękowania należą się Eddiemu Fritze. Za umożliwienie przebywania na wysypiskach dziękujemy kierownikom składowisk w Koninie i Goraninie oraz pracownikom. Dziękujemy również centralom obrączkowania za przekazanie danych, Risto Juvaste za dane z Karelii i obrączkarzom za szybką wymianę informacji o obrączkowanych ptakach.

Literatura

- Bednorz J., Kupczyk M., Kuźniak S., Winiecki A. 2000. Ptaki Wielkopolski. Monografia faunistyczna. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Chodkiewicz T., Neubauer G., Meissner W., Sikora A., Chylarecki P., Woźniak B., Bzoma Sz., Brewka B., Rubacha S., Kus K., Rohde Z., Cenian Z., Wieloch M., Zielińska M., Zieliński P., Kajtoch Ł., Szałański P., Betleja J. 2012. Monitoring populacji ptaków Polski w latach 2010–2012. Biul. Monitoringu Przyr. 9 (w druku).
- Cramp S., Simmons K. E. L. 1983. The Birds of Western Palearctic. 4. Oxford University Press.
- Dombrowski A. 1994. Znaczenie śródlądzia Polski w zimowaniu ptaków wodnych. Not. Orn. 35: 115–125.
- Faber M., Neubauer G. 2001. Zimowanie mew białogłowych *Larus cachinnans* na śródlądziu Polski i problemy ich identyfikacji. Not. Orn. 42: 233–256.
- Janiszewski T., Włodarczyk R., Bargiel R., Grzybek J., Kaliński A., Lesner B., Mielczarek S. 1998. Awifauna zbiornika Jeziorsko w latach 1986–1996. Not. Orn. 39: 121–150.
- Kihlman J., Larsson L. 1974. On the importance of refuse dumps as a food source for wintering Herring Gulls *Larus argentatus* Pont. Ornis Scand. 5: 63–70.
- Kilpi M., Öst M. 1998. Reduced availability of refuse and breeding output in herring gull (*Larus argentatus*) colony. Ann. Zool. Fennici 35: 37–42.
- Klein R. 1994. Silbermöwen *Larus argentatus* und Weißkopfmöwen *Larus cachinnans* auf Mülldeponien in Mecklenburg – erste Ergebnisse einer Ringfundanalyse. Vogelwelt 115: 267–286.

- Komisja Faunistyczna 2004. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2003. Raport nr 20. Not. Orn. 45: 169-194.
- Komisja Faunistyczna 2006. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2005. Raport nr 22. Not. Orn. 47: 97-124.
- Komisja Faunistyczna 2007. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2006. Raport nr 23. Not. Orn. 48: 107-136.
- Malling Olsen K., Larsson H. 2002. Gulls of Europe, Asia and North America. Christopher Helm, London.
- Neubauer G., Kajzer K., Maniakowski M. 2001. Pochodzenie obrączkowanych mew srebrzystych *Larus argentatus* i białogłowych *Larus cachinnans* stwierdzonych na wyspiskach śmieci Torunia i Warszawy. Not. Orn. 42: 103-115.
- Neubauer G., Faber M., Zagalska-Neubauer M. 2005. Występowanie mewy srebrzystej *Larus argentatus*, mewy białogłowej *L. cachinnans* i mewy romańskiej *L. michahellis* w środkowej Polsce w cyklu rocznym. Not. Orn. 46: 61-76.
- Neubauer G., Zagalska-Neubauer M., Gwiazda R., Faber M., Bukaciński D., Betleja J., Chylarecki P. 2006. Breeding large gulls in Poland: distribution, numbers, trends and hybridization. Vogelwelt 127: 11-22.
- Neubauer G., Zagalska-Neubauer M. M., Pons J.-M., Crochet P.-A., Chylarecki P., Przystalski A., Gay L. 2009a. Assortative Mating Without Complete Reproductive Isolation in a Zone of Recent Secondary Contact between Herring Gulls (*Larus argentatus*) and Caspian Gulls (*L. cachinnans*). Auk 126: 409-419.
- Neubauer G., Faber M., Betleja J., Gębski P., Iciek T., Kajzer Z., Ławicki Ł., Meissner W., Orłowski G., Sidelnik M., Wiehle D., Winiński J. 2009b. Zimowanie mewy żółtonogiej *Larus fuscus* w Polsce w latach 1996-2009. Not. Orn. 50: 194-205.
- Shedden C.B, Monaghan P., Ensor K., Metcalfe. 1985. The influence of colour-rings on recovery rates of Herring and Lesser Black-backed Gulls. Ringing and Migration 6:52-54.
- Snow D.W., Perrins C.M. 1998. The Birds of the Western Palearctic. Concise Edition. 1. Oxford University Press.
- Tomiałojć L. 1990. Ptaki Polski: rozmieszczenie i liczebność. PWN, Warszawa.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław.
- Wiehle D., Neubauer G. 2010. Występowanie mewy srebrzystej *Larus argentatus*, białogłowej *L. cachinnans* i romańskiej *L. michahellis* w Dolinie Górnej Wisły. Ornis Pol. 51: 196-204.
- Winiński A. 1980. Ptaki miejskiego odcinka Warty w Poznaniu. Not. Orn. 21: 3-16.
- Yakovets N. 2006: Hellmantelige Großmöwen *Larus spec.* in Belarus – Status und Probleme. Vogelwelt 127: 23-30.
- Zagalska-Neubauer M. 2004. Wzrost liczebności mew z kompleksu mewy srebrzystej w Wielkopolsce w latach 1990-2001. Not. Orn. 45: 159-168.

Tomasz Iciek

Rojna 37/21, 91-134 Łódź
tomici@poczta.onet.pl

Magdalena Zagalska-Neubauer

Stacja Ornitologiczna MiIZ PAN, Nadwiślańska 108, 80-680 Gdańsk
magzag@miiz.waw.pl